

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора, член-кореспондента НАН України Загнітка А. П. про дисертацію Козелко Ірини Романівни **“ЛІНГВІСТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В. СІМОВИЧА В КОНТЕКСТІ ГРАМАТИК КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ”** (Львів, 2019. – 273 с.; основний зміст – 165 с.; автореф. – 20 с.), подану до спеціалізованої вченої ради К 35.05.1.23 Львівського національного університету імені Івана Франка для захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

У сучасній лінгвістиці не спадає зацікавлення питаннями термінології від дослідження тенденцій і закономірностей цілісності національної термінологічної системи, встановлення функційного статусу окремих її складників. Останнє й умотивовує актуальність простеження історії становлення термінології, особливостей її внутрішнього структурування та специфіки семантико-парадигмальних зв'язків. Ще більш вагомим постає студіювання спадщини національно-знакових лінгвістів із визначенням значущості унормованих термінологійних одиниць на тлі загального розвитку лінгвістичної думки відповідної епохи. Опонована дисертація присвячена аналізу лінгвістичної термінології в текстовому просторі Василя Сімовича, тому авторка ставить за мету «дослідити зафіксовані в граматиках В. Сімовича терміни на позначення понять фонетики, морфології, синтаксису в контексті мовознавчої думки його часу, виявити їх структуру, творення, розглянути вибір тієї чи іншої наукової назви, побачити, які з них увійшли до лінгвістичної терміносистеми сучасної української літературної мови» (с. 2 автореф.; с. 23 дис.). Кваліфікована тема вичерпно деталізована в семи завданнях, що спільно з метою визначають структуру дисертацію. Реалізація заявлених семи завдань відбита в узагальнених семи висновках, що у своїй змістовій частині корелюють між собою.

У структурі дисертації чомусь не відбито термінологію правописну й стилістичну, що заслуговує на свою увагу в розгляді. Використовуючи, наприклад, поняття «період» В. Сімович розуміє його в різних площинах: синтаксичній, стилістичній та ін.

Важливе функційне значення в дисертації належить додаткам, у яких зіставлено фонетичні «Додаток Б. Зіставлення фонетичних термінів у граматичних працях В. Сімовича», морфологічні «Додаток В. Зіставлення морфологічних термінів у граматичних працях В. Сімовича», синтаксичні «Додаток Г. Зіставлення синтаксичних термінів у граматичних працях В. Сімовича».

Історико-методологічні засади аналізу лінгвістичної термінології у працях українських учених схарактеризовано в розділі 1 (сс. 27–45), а статус граматики В. Сімовича в контексті його доби подано в розділі 2 (сс. 46–87), де ґрунтовно розглянуто «Граматику руської мови» (1893, 1914) С. Смаль-Стоцького, Ф. Гартнера, «Коротку граматику української мови» (1906) П. Залозного, «Коротку українську граматику для школи» (1907) Г. Шерстюка, «Методичну граматику руської мови» (1912) В. Коцовського та І. Огоновського, «Граматику українського язика» (1913, 1914) І. Нечуя-Левицького, «Української граматики» (1917) Є. Тимченка та ін. На розгорнутому науково-лінгвістичному тлі схарактеризовано «Практичну граматику української мови» (1918), «Граматику української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці» (1921) з розлогим викладом різних оцінок авторитетних лінгвістів, літературознавців, істориків та ін.

На загальному фактологічному ґрунті дослідниця в розділі 3 Ірина Романівна розкриває особливості лінгвістичної термінології в граматиках Василя Сімовича (сс. 88–137 дис.) з послідовним висвітленням фонетичних (сс. 88–96 дис.), морфологічних (сс. 96–138 дис.), окресленням основних і/чи неосновних структурних типів морфологічних термінів (сс. 146–148 дис.), кваліфікацією Сімовичевого термінотворення (сс. 138–146 дис.).

Заслугове на схвалення розгляд українських граматик кінця XIX – початку XX ст. через призму їх оцінки В. Сімовичем, його сучасників і науковців сьогодення із визначенням статусної ролі утворених авторитетними науковцями (С. Смаль-Стоцький, Т. Гартнер та ін.) термінології, тягlosti термінологічних одиниць у сучасному національно-мовному просторі. Безперечно, однією із найавторитетніших постає «Граматика руської мови», що як підручник мала декілька перевидань українською (1907, 1914, 1922, 1928) та німецькою (1913), стала орієнтиром у впорядкуванні й унормуванні української терміністики. Для В. Сімовича аналізована авторитетна граматика ґрунтована на науковості, хоча й не позбавлена рис сурдотовців, в окремих випадках має складний виклад. Розділ цікавий, цілісно розкриває загальнонаціональне тло прескриптивного опису граматичного ладу української мови, хоча актуальним постає питання про статус праць В. Сімовича «Практична граматика української мови» (1918), «Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці» (1921) – це підручники (с. 87 дис.), шкільні підручники с. 77 дис.), підручники – самонавчителі (с. 79 дис.), посібники (с. 6 дис.), навчальні посібники (с. 43 дис.), навчальні книжки (с. 35 дис. і далі), навчальні праці (с. 39 дис.), бо всі кваліфікації використані, очевидно, як синоніми, але в оцінці його сучасників наявна чітка кваліфікація.

Актуальним і ґрунтовно напрацьованим є встановлення термінів, що вживані у ПГУМ, ГУМ, а сьогодні мають інше словесне позначення в сучасній мові або ж не мають сучасних відповідників із належними кількісним обстеженням кожної з груп. До цього потрібно додати і встановлення таких термінів В. Сімовичем, які зазнали в нормативній практиці тих чи тих модифікацій (с. 175–177 дис.). Окремо схарактеризовано й терміни, що не закріплені в сучасній граматичній терміносистемі із диференціюванням таких утворень за досліджуваними граматиками з відповідними кількісними обрахунками.

Ґрунтовним у дисертації є розгляд структури утворених лінгвістичних термінів зі встановленням регулярності однослівних, двослівних, трьохслівних фонетичних (сс. 94–95 дис.) термінів, однослівних, двослівних, трьохслівних і багатослівних морфологічних (сс. 146–148 дис.) терміноодиниць, однослівних, двослівних, трьохслівних і багатослівних (сс. 178–180 дис.) синтаксичних термінів із диференціюванням у межах кожного мовного ярусу моделей похідних термінологічних одиниць і з'ясуванням їхньої кількісної репрезентативності в межах вирізнених структурних зразків і скваліфікованих граматичних моделях. Істотним постає окреслення *термінів-синонімів як паралельних форм позначення* фонетичних (сс. 94, 149 дис.), морфологічних (с. 106 дис.) одиниць, що, очевидно, вимагало ширшого коментування, адже і в сучасній лінгвістичній термінології заявлене цілком належить до перспектив дослідження, оскільки вимагає цілісного корпусного обстеження лінгвістичного дискурсу.

Дисертація виконана кваліфіковано, її структурні компоненти послідовно й вичерпно розкривають основні складники досліджуваної проблеми. Авторка цілком володіє методологічним апаратом аналізу лінгвістичної термінології. Наявні публікації (14) цілком і повністю висвітлюють основний зміст дисертації. Достатньою є також апробація студіювання на низці міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій. Ірина Романівна опублікувала 7 статей у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України та 1 – в закордонному періодичному виданні та ін. З-поміж публікацій – 3 статті опубліковано в міжнародних наукометричних видавнях (бази «Index Copernicus» та «Google Scholar»). До апробації належать і 3 статті у збірниках наукових праць.

Акцентуючи належний рівень виконання дисертації, послідовність розгляду граматичної термінології В. Сімовича в контексті граматик кінця XIX – першої половини XX століття, потрібно звернути увагу на окремі дискусійні моменти, що потребують своєї публічної мотивації, коментування.

1. Не заперечуючи значущості праць Івана Ужєвича в розвитку української лінгвістичної думки, зокрема його граматики, унормування вітчизняної мовознавчої термінології, водночас викликає сумнів твердження про «удосконалення мовної системи», пор.: «Цінною працею була «Граматика» І. Ужєвича, написана латинською мовою. Автору належить удосконалення мовної системи та її термінології, зокрема термінології дієслівних форм – *категорії вид*» (с. 183 дис.; с. 12 автореф.).

2. Не зовсім мотивованою є найменування розділу 3 «Лінгвістична термінологія у граматах В. Сімовича» (сс. 88–138 дис.) і розділу 4 «Синтаксична термінологія у граматах В. Сімовича» (сс. 139–182 дис.), адже назва розділу 3 змістово має охоплювати й розділ 4. У розділі 3 розглянуто термінологічні одиниці фонетичного й морфологічного ярусів, відповідно до останніх, очевидно, й можна назвати розділ.

3. Певним відхиленням від унормування структури подібного зразка досліджень є вирізнення лише підрозділу 1 «Українські граматики кінця XIX – початку XX ст. в оцінці В. Сімовича, його сучасників та науковців сьогодення» (сс. 6–7 автореф., сс. 46–84 дис.) в розділі 2 «Граматики В. Сімовича в контексті його доби», оскільки кваліфікований пункт «2.1.8. Практична граматика української мови» (1918), «Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці» (1921) Василя Сімовича» (сс. 75–84 дис.) цього розділу постає окремим підрозділом. У ньому розкрито характер оцінки підручників В. Сімовича В. Дорошенком, А. Кримським, С. Тимченком та ін., тобто погляд уже на студіювання самого В. Сімовича.

4. Якщо в назві підрозділу використано авторський термін В. Сімовича *періода* (4.12, с. 171), то чому його не взято в лапки, адже подалі застосовано сучасний нормативний варіант *період*.

5. Студіювання лінгвотермінологійних похідних В. Сімовича вимагало використання лінгвопарадигмальних чинників його світоглядних позицій. Науковець розширював фактологічне поле національної лінгвістичної термінології, чітко усвідомлюючи значущість застосування адекватних

термінів в освітянській практиці, з опертям на загальномовознавчі напрацювання, тобто перебував у силовому полі відповідних філософсько-теоретичних і лінгвістичних засад.

Допущено окремі технічні (сс. 106, 186 та ін. дис.); орфографічні (с. 76, 88 та ін. дис.); пунктуаційні: а) відсутність розділового знака (с. 76, 82 і под. дис.) або ж б) його надлишковість (с. 83, 87 та ін.), порушення норм милозвучності: (с. 49, 51 і под. дис.); стилістичні (с. 91, 184, 185 та ін. дис.); чи доцільно розпочинати висновкову тезу вставним елементом із семантикою джерельної бази «2. Як відомо, такі книжки мають свою давню історію» (с. 183 дис.); яке значення лексеми «номінація» у висловленні «Окремі терміни мають іншу номінацію у В. Сімовича» (с. 185). Не завжди мотивованим є використання пасивних конструкцій: *речення поділяються, речення класифікуються* (с. 52 дис.) та ін. Подекуди відсутнє графічне виділення аналізованих термінологічних одиниць: *термін періода у граматиках вченого, взято у формі жіночого роду, на відміну від сучасного терміна період* (с. 171 дис.), симетрія використання лапок у цитуванні – закрито лапки, але відсутні ініціальні лапки (с. 173 дис.), див. також подібне на с. 174 і далі.

Особливості творення та функціонування лінгвістичних термінів у досліджуваних граматиках В. Сімовича з'ясовано в розділі 3 «Лінгвістична термінологія в граматиках В. Сімовича» (сс. 88–152 дис.; сс. 7–10 автореф.) та розділі 4 «Синтаксична термінологія у граматиках В. Сімовича» (сс. 153–182 дис.; сс. 10–12 автореф.), кожний із яких містить відповідно розгляд фонетичної (сс. 88–96 дис.) та морфологічної (сс. 96–152 дис.) термінології – третій розділ, синтаксичних терміноодиниць (сс. 153–182 дис.) – четвертий розділ. Не зовсім мотивованою постає нерівнорядність виділення підрозділів: структура морфологічних (3.2.) і структура синтаксичних (4.13.) термінів – окремі підрозділи, а структура – фонетичних термінів виділена лише в окремий пункт (3.1.3).

Послідовне прочитання дисертаційної роботи Козелко Ірини Романівни «Грамматична термінологія В. Сімовича в контексті граматик кінця XIX – першої половини XX століття», її автореферату, публікацій дає змогу констатувати: дослідження відповідає всім вимогам „Порядку присудження наукових ступенів“, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її авторка – Козелко Ірина Романівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Доктор філологічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
завідувач кафедри загального та прикладного
мовознавства і слов'янської філології
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

А.П. Загнітко

